

УДК 378.018-038.64

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-2-46-53

**Коваленко Олександр Вікторович,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.

olexkovalenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1043-6679>

### **ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ (ГІДІВ-ЕКСКУРСОВОДІВ) В БІЛОРУСІ ТА УКРАЇНІ**

Реформування суспільно-політичного ладу і соціально-економічні перетворення в нашій державі, збільшення потоку іноземних туристів до України, поява платоспроможної частини населення, а також розвиток туристичної інфраструктури в нашій державі зумовили виникнення попиту на екскурсійні туристичні послуги. Екскурсійну діяльність характеризують два основних види її соціальних функцій, що визначають особливості її впливу на суспільне життя. З одного боку, за допомогою екскурсій можна порівняно швидко оздоровити економіку, як в цілому, у великих регіонах, так і в окремих містах. З іншого боку, велике виховне значення екскурсій, засноване на використанні цінностей, а також педагогічних і духовних традицій вітчизняної історії та культури.

У сучасному світі одним з секторів економіки, який найбільш швидко розвивається, є туризм, в якому значну частку становить культурно-пізнавальний туризм. В Україні, що володіє багатими культурними, релігійними, історичними, рекреаційними ресурсами, ставиться завдання створення в регіонах ефективних і конкурентоспроможних туристських дестинацій, що забезпечують, з одного боку, широкі можливості для задоволення потреб вітчизняних та іноземних громадян в екскурсійних туристичних послугах, а з іншого – значний внесок в економіку держави, взагалі, та регіонів, зокрема.

Однак сьогодні, навіть при сприятливих соціально-економічних та суспільно-політичних умовах, розвиток культурно-пізнавального туризму з урахуванням багатьох причин йде повільно і це є досить великою проблемою. Одна з таких причин – недостатня кількість кваліфікованих кадрів та досить низький рівень послуг, що надаються. Ситуація, що склалася актуалізує проблему ефективної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, здатних надавати різні види екскурсійно-туристських послуг на високому соціально-культурному рівні і зі значним економічним ефектом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій України та Білорусі, в яких розглядається дана проблематика, надав нам можливість стверджувати, що окремі питання змісту і методики професійної підготовки екскурсоводів були детально розглянуті в наукових дослідженнях багатьох українських і білоруських, а також вчених з інших держав. Наприклад, проблеми екскурсійної діяльності в сучасних умовах соціально-економічних перетворень розглядали в своїх працях І. Зорін, Л. Куріло, Н. Піроженко; основні напрямки підготовки фахівців зазначеного профілю повністю або частково відображені в наукових дослідженнях ряду науковців, таких як Л. Гужова, Є. Казьміна, О. Красюк; розглядом досвіду підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в європейських країнах займалися Л. Кнодель, Т. Сокол, В. Федорченко, Г. Щука та інші.

Разом з тим, аналіз наукових досліджень, проведених в останні кілька років, виявив такі, що присвячені сучасним проблемам професійної підготовки і перепідготовки екскурсоводів. Залишаються не з'ясованими шляхи, що забезпечують такий рівень професійної компетентності екскурсоводів, який дозволив би успішно конкурувати на сучасному та міжнародному ринках праці. Тому проблема пошуку методів, засобів і форм вдосконалення сучасної професійної підготовки і перепідготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) для роботи з туристами наразі актуальна в нашій державі.

Метою написання даної роботи є розгляд основних принципів формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в Білорусі та Україні.

Для досягнення мети був використаний комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні – аналіз контенту і законодавчої бази з проблеми дослідження; систематизація та узагальнення положень; контент-аналіз нормативно-правових документів, робочих планів і навчальних програм для усвідомлення сутності існуючої системи професійної підготовки майбутніх гідів-екскурсоводів в Білорусі та Україні й визначення шляхів її вдосконалення.

Розглянемо детальніше деякі принципи формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в республіці Білорусь. Сьогодні підготовка і підвищення кваліфікації гідів-екскурсоводів в Білорусі є важливою і необхідною умовою їх професійної діяльності. Посадові обов'язки екскурсовода детально викладені в Єдиному кваліфікаційному довіднику посад службовців Білорусі.

Сьогодні 20 вищих і 8 середніх спеціальних навчальних закладів Республіки Білорусь проводять підготовку і перепідготовку гідів-екскурсоводів. Однак, часто роблять це стихійно, перебуваючи перед необхідністю негайного вирішення питання (Апакова, 2012).

Національне агентство з туризму (НАТ) Республіки Білорусь, так само бере участь в підготовці та перепідготовці гідів-екскурсоводів в країні. Дане Агентство здійснює:

- організацію навчальних семінарів і навчальних екскурсій для екскурсоводів і гідів-перекладачів;
- проведення курсів гідів-екскурсоводів;
- проведення курсів керівників туристичних груп;
- розробка методичної документації (контрольних текстів і технологічних карт) для екскурсій по Білорусі;
- проведення професійної атестації, яка підтверджує кваліфікацію екскурсовода і (або) гίδα-перекладача.

Заняття на курсах екскурсоводів при агентстві проводять досвідчені викладачі, екскурсоводи, які мають великий стаж роботи в сфері туризму. Тривалість навчання – 5 місяців. Місце проведення уточняється заздалегідь. Форма навчання – вечірня, 3-4 рази на тиждень. У групі займається до 25 осіб. На практичну частину відводиться більша частина навчального часу. Документи приймаються від осіб з вищою, середньою спеціальною освітою та студентів 4-5-х курсів вищих навчальних закладів. Після закінчення слухачам видається довідка. Після цього для отримання права проведення екскурсій необхідно пройти атестацію, що підтверджує кваліфікацію екскурсовода.

На першому етапі навчання «слухач» засвоює методичні прийоми ведення екскурсії, а на другому етапі – «отримання знань і навичок, обсяг яких необхідний для проведенням тематичних екскурсій».

Головною умовою успішного складання іспиту по закінченню навчання є захист власно розробленого маршруту лише на офіційному тексті затвердженому НАТ, який слухачам надають з самого початку навчання.

Отже, нинішня система навчання та атестації гідів у республіці Білорусь налаштована на підготовку таких фахівців, які день у день готові повторювати завчений текст на стандартних точках і створювати шаблонний і більш-менш постійний у своїй якості продукт. Формально на сьогодні технологічна карта і контрольний текст прописують майже кожне слово і кожен крок екскурсовода, а атестація перевіряє, наскільки майбутній екскурсовод цю «інструкцію» вивчив. Прояв творчості, ерудиції та ініціативи в цих умовах – факультатив, який повністю лежить на совісті екскурсовода.

Ця система не є поганою, але вона ставить низьку планку для тих, хто вибрав саме цю професію, і, на думку фахівців, це навряд чи сприятиме подальшому поліпшенню якості екскурсійної справи в Білорусі.

Далі розглянемо детальніше деякі принципи формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в Україні.

На сьогодні в нашій державі існують курси підготовки екскурсоводів для початківців. Обсяг таких курсів для початківців – не менше 100 академічних годин. По завершенню навчання видаються такі документи, як сертифікат і свідоцтво.

Приблизний план курсів підготовки та перепідготовки екскурсоводів та гідів-перекладачів (100 – 150 академічних годин). За результатами навчання слухачі курсів оволодівають такими навичками та отримують досвід з: методики підготовки і проведення оглядових екскурсій; методики розробки авторських екскурсій; методики інтерпретації історичної, культурної та природної спадщини; методики розробки та апробації туристичних маршрутів; використання інформаційних ресурсів при складанні контрольних текстів екскурсій.

Програма таких курсів, як правило, включає: вивчення особливостей геологічної, географічного, історичного і етнографічного розвитку регіону; навчально-методичні екскурсії та вивчення об'єктів показу; практику проведення екскурсій. Курс навчання, в основному, побудований з трьох логічно пов'язаних блоків:

- а) навчально-методичної підготовки слухачів до заліку;
- б) методика проведення оглядової екскурсії;
- в) навчально-методичної підготовки слухачів до іспиту.

Надавати послуги з підготовки та підвищення кваліфікації можуть: турфірми, екскурсійні бюро, навчальні центри, центри зайнятості, середні та заклади вищої професійної освіти, комітети по туризму у співпраці з освітніми установами.

Курси підготовки і підвищення кваліфікації екскурсоводів існують при багатьох державних і недержавних організаціях України.

Звернення до досвіду підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) Білорусі, як географічно й територіально найближчої держави, зумовлено багатьма причинами, серед яких найсуттєвішими вважаємо такі:

- система освіти у Білорусі має самостійний розвиток, бо вона не приєдналась до Болонського процесу, саме тому цікава для нас в якості альтернативи;
- у галузі підготовки фахівців сфери туризму Україна та Білорусь мали майже однакові стартові можливості та на сьогодні вирішують схожі проблеми підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів), які спроможні забезпечити якість та презентабельність національного туристського продукту, тому осмислення досягнень та прорахунків дозволить Україні більш ефективно займатися фаховою підготовкою кадрів;
- республіка Білорусь є нашим найближчим територіальним та економічним конкурентом на світовому туристичному ринку, тому вирішення проблеми якісної професійної підготовки кадрів для вітчизняної сфери туризму надає значну конкурентну перевагу.

Отже, підсумовуюче все вище зазначене, можна зробити наступні висновки про те, що одним з найважливіших завдань української системи освіти в сфері туризму є підготовка фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) на рівні визнаних світових стандартів, що передбачає розв'язання декількох нагальних проблем, які стосуються підвищення якості освіти, залучення досвідчених представників туристського бізнесу до процесу підготовки фахівців, постійний моніторинг кадрових потреб туристського ринку, розширення міжнародного співробітництва тощо. В даному контексті вивчення й творче використання закордонного досвіду підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) може стати дієвим шляхом ефективного розвитку галузі туризму на теренах нашої держави. Тому перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо дослідження питань підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) не тільки у нашій країні та Білорусі, а й у країнах Східної Європи.

### **Список використаної літератури**

**1. Апакова Ю. П.** Учебно-производственная практика студентов туристского вуза в условиях студенческого туристско-экскурсионного бюро: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Российская международная академия туризма. Сходня, 2002. 158 с. **2. Закон** Республики Беларусь «О туризме» от 25 ноября 1999 года №326-З. URL: [http://kodeksy-by.com/zakon\\_rb\\_o\\_turizme.htm](http://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_turizme.htm) (дата звернення 25.09.2019). **3. Лук'янова Л. Г.** Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб. К.: Вища школа, 2008. 719 с. **4. Федорченко В. К.** Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології АПН України. К., 2005. 872 с.

### **References**

**1. Apakova, U. P.** (2002). *Uchebno-proizvodstvennaja praktika studentov turistskogo vuza v uslovijah studencheskogo turistsko-jejskursionnogo bjuro* [Educational and industrial practice of students of a tourist university in the conditions of a student tourist and excursion bureau]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Skhodnya [in Russian]. **2. Zakon** Respubliki Belarus' «O turizme» ot 25 nojabrja 1999 goda №326-Z [The Law of the Republic of Belarus «On Tourism» dated November 25, 1999 No. 326-3]. (1999). Retrieved from [http://kodeksy-by.com/zakon\\_rb\\_o\\_turizme.htm](http://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_turizme.htm) (Last accessed: 25.09.2019) [in Russian]. **3. Lukianova L. H.** (2008). *Osvita v turyzmi: navch.-metod. posib.* [Education in Tourism: a toolkit]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian]. **4. Fedorchenko V. K.** (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv dlia sfery turyzmu* [Theoretical and methodological principles of training specialists in the field of tourism]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

**Коваленко О. В. Основні принципи формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в Білорусі та Україні**

В даній статті здійснено розгляд основних принципів формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в Білорусі та Україні.

Розглянуто деякі принципи формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в республіці Білорусь, та зазначено, що на даний момент підготовка і підвищення кваліфікації гідів-екскурсоводів в Білорусі є важливою і необхідною умовою їх професійної діяльності. Посадові обов'язки екскурсовода детально викладені в Єдиному кваліфікаційному довіднику посад службовців Білорусі.

Визначено, що нинішня система навчання та атестації гідів у республіці Білорусь налаштована на підготовку таких фахівців, які день у день готові повторювати завчений текст на стандартних точках і створювати шаблонний і більш-менш постійний у своїй якості продукт. Формально на сьогодні технологічна карта і контрольний текст прописують майже кожне слово і кожен крок екскурсовода, а атестація перевіряє, наскільки майбутній екскурсовод цю «інструкцію» вивчив.

Було розглянуто деякі принципи формування змісту професійної підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) в Україні, та зазначено, що в нашій державі існують курси підготовки екскурсоводів для початківців. Обсяг таких курсів для початківців – не менше 100 академічних годин. По завершенню навчання видаються такі документи, як сертифікат і свідоцтво.

Було також зроблено наступні висновки про те, що вивчення й творче використання закордонного досвіду підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) може стати дієвим шляхом ефективного розвитку галузі туризму на теренах нашої держави.

*Ключові слова:* гід-екскурсовод, фахівець туристичного супроводу, курси професійної підготовки.

**Коваленко А. В. Основные принципы формирования содержания профессиональной подготовки специалистов туристического сопровождения (гидов-экскурсоводов) в Беларуси и Украине**

В данной статье рассматриваются основные принципы формирования содержания профессиональной подготовки специалистов туристического сопровождения (гидов-экскурсоводов) в Беларуси и Украине.

Рассмотрены некоторые принципы формирования содержания профессиональной подготовки специалистов туристического сопровождения (гидов-экскурсоводов) в республике Беларусь, и указано, что на данный момент подготовка и повышение квалификации гидов-

экскурсоводов в Беларуси является важным и необходимым условием их профессиональной деятельности. Должностные обязанности экскурсовода подробно изложены в Едином квалификационном справочнике должностей служащих Беларуси.

Определено, что нынешняя система обучения и аттестации гидов в республике Беларусь настроена на подготовку таких специалистов, которые изо дня в день готовы повторять заученный текст на стандартных точках и создавать шаблонный и более или менее постоянный качественный продукт. Формально сегодня технологическая карта и контрольный текст прописывают почти каждое слово и каждый шаг экскурсовода, а аттестация проверяет, насколько будущий экскурсовод эту «инструкцию» изучил.

Были рассмотрены некоторые принципы формирования содержания профессиональной подготовки специалистов туристического сопровождения (гидов-экскурсоводов) в Украине, и указано, что в нашем государстве существуют курсы подготовки экскурсоводов для начинающих. Объем таких курсов для начинающих – не менее 100 академических часов. По завершению обучения выдаются такие документы, как сертификат и свидетельство.

Были также сделаны следующие выводы о том, что изучение и творческое использование зарубежного опыта подготовки специалистов туристического сопровождения (гидов-экскурсоводов) может стать действенным путем эффективного развития отрасли туризма на территории нашего государства.

*Ключевые слова:* гид-экскурсовод, специалист туристического сопровождения, курсы профессиональной подготовки.

### **Kovalenko O. The Basic Principles Formation Content of Vocational Training of Tourism Support Specialists (Tour-Guides) in Belarus and Ukraine**

This article discusses the basic principles of the formation of the content of vocational training of tourism support specialists (guides and guides) in Belarus and Ukraine.

Some principles of the formation of the content of vocational training of tourist escort specialists (tour guides) in the Republic of Belarus are considered, and it is indicated that at the moment the training and advanced training of tour guides in Belarus is an important and necessary condition for their professional activity. The duties of the guide are described in detail in the Unified Qualification Guide for the positions of employees of Belarus.

It was determined that the current system of training and certification of guides in the Republic of Belarus is set up to train specialists who are ready to repeat the memorized text on standard points every day and create a template and more or less constant quality product. Formally, today the routing and control text spell out almost every word and every step of the guide, and the certification checks how much the future guide has studied this “instruction”.

Some principles of the formation of the content of vocational training of tourism specialists (guides-guides) in Ukraine were considered, and it was pointed out that in our country there are training courses for guides for beginners. The volume of such courses for beginners is at least 100 academic hours. Upon completion of training, documents such as a certificate and certificate are issued.

The following conclusions were also made that the study and creative use of foreign experience in the preparation of tourism support specialists (tour guides) can be an effective way to effectively develop the tourism industry in our country.

*Key words:* guide, tourist support specialist, vocational training courses.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Устименко-Косоріч А.О.